

Alternatív iskolák – alternatív kerettantervek 5.

Az Alapítványi- és Magániskolák Egyesületének¹ Alternatív Tagozata műhelysorozatban foglalkozik az engedélyezett alternatív kerettantervekkel.

Ezek a kerettantervek ugyan némi procedúra után, de a közoktatás összes szereplője számára hozzáférhetőek. Az engedéllyel bíró alternatív kerettantervek bármelyikét átveheti az az intézmény, amely úgy érzi, az általa kijelölt keretek között tudja legjobban megvalósítani kitűzött pedagógiai céljait. Mindössze arra van szükség, hogy a kerettanterv engedélyezettője benyújtson egy újabb engedélykérést arra vonatkozóan, hogy a tantervét a másik intézmény is használhassa. Ez az eljárás illetékmentes és mivel lényegében formális, rövid időt vesz igénybe. A fentiek alapján az alternatív kerettantervek megismerése a közoktatás minden szereplőjének hasznos lehet. Cikksorozatunk az Alternatív Tagozat műhelymunkáját követve igyekszik bemutatni a jelenleg érvényes engedéllyel bíró alternatív kerettanterveket.

A szociális kompetenciák fejlesztésére épülő alternatív, alapfokú kerettanterv

általános iskolai intézmények számára²

Készítették: Piliscsabai **Palánta** Általános Iskola, **Rogers** Személyközpontú Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium, Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Rákospalotai **Meixner** Általános Iskola és AMI, a Bethlen Gábor Általános Iskola és Újreál Gimnázium **Kincskereső** Tagiskolája, **Humánus** alapítványi Általános Iskola

A tanterv elkészítésének folyamata

A Köznevelési Törvény megjelenésével az iskolák mozgástere jócskán szűkült. Így történhetett, hogy az addig a NAT és a meglehetősen nagy szabadságot engedő kerettantervek szerint törvényesen és szabályosan, ám alternatív megoldásokat alkalmazó iskolák komoly döntési helyzetben találták magukat. Vagy addigi törekvéseik egy részét feladva beérik a jóval szűkebb mozgástérrel, vagy pedig élve a törvény adta lehetőséggel megírják saját alternatív kerettantervüket. Az AME Alternatív Tagozatának több tagja vetett számot a saját alternatív kerettanterv engedélyeztetésével járó gondokkal, buktatókkal s a várható előnyökkel is. Végül öt intézmény úgy határozott, hogy összefognak és közösen

¹ <http://www.ame.hu>

A facebookon az [Alternatív Iskolák](#) nyílt csoportban elérhetők. Ezen a helyen megtalálhatók az Alapítványi és Magániskolák Egyesülete Alternatív Tagozatának hírei. Többek között a következő műhely időpontja és helyszíne is megtalálható itt. Az érdeklődő nemcsak a facebook csoportban, de a műhelyen is szívesen látott vendég.

² A kerettanterv letölthető: <http://www.rogersiskola.hu/hogyan-tanitunk/pedagogiai-programunk.html>

készítenek és engedélyeztetnek egy, mindannyiuk számára tágas kereteket biztosító alternatív kerettantervet.

Öt iskola – öt motiváció

Az öt intézmény ötféle elvárással fogott munkához.

A **Palánta** számára az volt a fontos, hogy a már kidolgozott, jól bevált programjukat meg tudják tartani. A 4 évfolyamos váltások, a komplex tantárgyak semmiképpen sem fértek volna bele a központilag kijelölt keretekbe.

A KLIKK fenntartású **Kincskereső** egy hatalmas komplexum részeként a saját identitásáért küzdött. Fontosnak érzi, hogy állami intézményként is markánsan megjelenítse a különbözőségét. Nem elbújni, belesimulni a környezetbe, hanem felvállalni azt, ami a különbözőségből fakadó érték – a munkatársak ezt fennmaradásuk zálogának is érzik.

A **Meixner** iskola az elmúlt évtizedekben kiküzdött saját megoldásaiért szállt síkra. A tantestület szerint az intézmény belső fejlődésének újabb foka lehet a saját kerettanterv kidolgozása. Az ebbe fektetett munka komoly esélynek tűnt arra, hogy tudatosabbá váljanak, s tovább tágítsák folyamatosan táguló határaikat.

A **Rogers** munkatársai úgy érezték, itt a történelmi pillanat: most vagy soha! Eljött az ideje, hogy végre leírják, formába öntsék mindazt, amit megalakulásuktól kezdve folyamatosan kidolgoztak. A pedagógus szerep, az értékelés, a tantárgyak, a tanítási ciklusok – ezek egyike sem illeszkedik majd a központi előírásokhoz. De lám, itt a lehetőség, hogy megfogalmazzák mindazt, amiben hisznek.

A **Humánus** iskola éppen nagy átalakuláson megy keresztül. Az átalakulásban komoly támaszt, inspirációt találtak a közös munkában és az új kerettantervben. Erre építhetik új programjukat, ez határozhatja meg kialakulóban levő új arculatukat.

Miért együtt?

Az elvárások és körülmények különbségei ellenére az öt iskola örömmel vállalta az együttműködést. Valamennyi intézmény kis létszámú, a munkatársak is kevesen vannak. Elképzelhetetlennek tűnt, hogy a tantervírással járó hatalmas munkát bármelyikük is elbírná egymaga.

Az engedélyeztetés költségei is olyan tetemesek, hogy egy kis intézmény képtelen lett volna kifizetni a 8 évfolyamos tantervért lerovandó 800 ezer Ft-ot.

Az összefogás nagyon is gyakorlati indokai mellett ott találjuk a közös gondolati, szemléletbeli alapot is. Beszélgetéseik során ébredtek rá: az alternatív iskolákat kétségtelenül nagyon sok dolog választja el az állami oktatási rendszertől. Azonban ami *itt* elválaszt, az *amott* összeköti: az a sok, állami megoldástól eltérő dolog éppen hogy összeköti egymással az alternatívokat.

A munkamódszer

Az öt intézmény tehát közösen látott munkához. Mindenekelőtt közös alapokat kívántak teremteni, így egy kiscsoportos műhelymunkát szerveztek az iskolák vezetői között 2012. november 7. – 2013. február 26-ig. Ez egészítette ki a fenti idő alatt kb. 500 (!) email-váltás.

A rácsodálkozások és a tudatosodás ideje volt ez.

Itt ébredtek rá, hogy noha valamennyi iskolában általánosak pl. a beszélgető-körök, azonban mindenki mást ért a fogalom alatt. A célja, tartalma, formája, időbeosztása mindenütt más annak, amit mind az öt iskolában ugyanúgy hívnak: *beszélgető kör*.

Az ezek és az ehhez hasonló kérdések megvitatása olyan mély ismereteket és megértést szült az intézmények között, melyet azóta önmagában való értéként tartanak számon. Ha nincs ez a közös munka, soha nem tudtak volna meg ennyi mindent a másikról, így azonban igazi partnere, a hétköznapi apró-cseprő gondolataiban is támasza lehetnek egymásnak.

Az engedélyeztetési eljárást is együtt vitték végig. Többször kértek konzultációt az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet alternatív kerettantervekért felelős munkatársától, Dobszay Ambrustól és kollégáitól, ahol az öt iskolavezető mindig együtt jelent meg. Kereszty Zsuzsa oktatási szakértő és Kozák András jogász előzetes szakértése segítette őket abban, hogy a benyújtott alternatív kerettanterv tartalmában és formájában is megfeleljen az elvárásoknak.

Végül, mivel nem volt eljárás, gyakorlat arra, hogy egy alternatív kerettantervet öt iskola közösen adjon be, a Rogers nevében kérték az engedélyt, azonban csatolták a szöveg mellé a többi négy intézmény támogató nyilatkozatát is.

A tanterv sajátosságai

A kidolgozás során érvényesített szempontok

A szociális kompetenciákra épülő kerettanterv a következő szempontok figyelembe vételével készült:

1. Az átjárhatóság biztosítása

Arra törekedtek, hogy az alternatív kerettantervüket megvalósító iskolából zökkenőmentesen válthasson a diák egy, a központi szabályozás szerint működő intézményre és fordítva: ők is simán be tudják fogadni a más oktatási rendszerből érkezett gyereket.

Ennek érdekében a központilag szabályozott kerettantervek tananyag tartalmait és óraszámait is megőrizték. Ami némi nehézséget okozhat inkább a kilépőnek, mint a befogadottnak: a 4 éves oktatási ciklusba rendezett tananyag, hiszen emiatt a távozó diák, mondjuk harmadikban nem feltétlenül ugyanott tart, mint a központilag szabályozott intézmény tanulója.

2. A szabadság biztosítása

Az elkészült alternatív kerettanterv a központi kerettanterv szerkezetét és tartalmát veszi át, s azt bővíti az alternatív megoldásokkal. Az öt iskola gyakran ötféle megoldással él: az adott tananyagtartalmat melyik tantárgy keretében tanítja, milyen időbeosztással él. Sok mindent utal az alternatív kerettanterv a helyi szintű szabályozás - a helyi Pedagógiai Program - körébe. Az egyes iskolák maguk szabályozzák a választható tantárgyakat (pl. dráma vagy hon- és népismeret), és a tantárgyak elnevezését (pl.: beszélgetőkör erkölcsstan helyett)

3. A szociális kompetenciák központi szerepének biztosítása

Az alternatív kerettanterv a szociális kompetenciák fejlesztésére szolgáló órakeretet különített el. Ebbe beolvasztották az osztályfőnöki és az erkölcsstan órák órakeretét, továbbá a központi kerettanterv által meghatározott szabadon tervezhető órakeretet is. A tanterv része lett az így létrehozott órakeretben megvalósítható *kompetencia-, attitűd-, ismeret-, és értékfejlesztő foglalkozás*.

Az alternatív kerettanterv összefoglalóan így határozza meg ezek tartalmát:

„A szociális kompetenciák fejlesztését központba helyező foglalkozások lefedik a rendeletben kiadott kerettanterv erkölcsstan tantárgyának tematikáját, az

osztályfőnöki órák feladatait valamint az ezekkel összefüggő NAT által meghatározott további kompetenciák fejlesztését is.”³

A foglalkozások konkrét tartalmáról, helyéről az iskola mindennapjaiban a helyi pedagógiai programok rendelkeznek.

4. Szakmai megalapozottság

Az alternatív kerettanterv készítői kiemelten fontosnak tartották, hogy munkájuk pedagógiailag megalapozott legyen. A szakirodalom ismerete és az alternatív módszerek gyakorlatában való jártasság az a szilárd alap, amelyre építenek. Az igen széles merítés eredményeképpen az alternatív kerettanterv 22 pedagógiai módszerre hivatkozik és ajánl. Az alternatív kerettanterv az alkalmazóitól, a pedagógusoktól személyesen is ugyanezt a mély ismeretet várja el:

„...az alternatív pedagógiákat alkalmazó köznevelési intézmények minden esetben nem elvonható autonómiával rendelkező szakmai műhelyként is működnek... Az a pedagógus, aki ilyen típusú intézményben dolgozik, vállalja, hogy az adott pedagógiai szemléletben jártasságot szerez...”⁴

Alapvetések

1. Az alternatív kerettanterv alapelvei

- Tanulóközpontú
- Holisztikus
- Humanisztikus pszichológiai és pedagógiai elvek szerint épül fel
- Konstruktivista pedagógiai szemlélet jellemzi
- Speciális módszertani eszköztár jelenik meg benne
- Speciális tanulásszervezési megoldásokat kínál
- A közösségi élet fontosságát és szerepét kiemelten kezeli
- Hangsúlyos szerepet biztosít a szociális kompetenciák fejlesztésének

2. Az alternatív kerettantervet meghatározó kulcsszavak, hangsúlyok

³ Idézet az alternatív kerettantervből: Szociális kompetenciák

⁴ Idézet az alternatív kerettantervből: Pedagógus szerepek betöltésének kritériumai

- belső motiváció
- életszerű helyzetek
- integrálás, inklúzió
- önismeret, önértékelés, önszabályozás, önálló felelősségvállalás
- tudatosság a szabályokhoz való viszonyban, a konfliktuskezelésben
- a tanulás tanítása.

Az alternatív kerettanterv viszonya a központi kerettantrvhez

1. Tantervi követelmények

Az alternatív kerettanterv két négyéves időszakra (alsó- és felső tagozatra) tagolja a nyolcéves tanítási ciklust. Ugyanakkor megtartja a központi kerettantervben megfogalmazott kétéves időszakokra bontott tananyagtartalmakat és igazodik az abban meghatározott ütemezéshez is.

2. Időkeretek

Az alternatív kerettanterv a kötelező foglalkozások időkeretét nem 45 perces tanórákban határozza meg, hanem a központi kerettanterv által 4 éves ciklusokra meghatározott, 45 perces egységekben kifejezett órakeret alapján kiszámolt összidővel gazdálkodik.

Ennek a gondolatmenetnek megfelelően úgy rendelkezik, hogy a diákok egy nap legalább 245 percnyi, legfeljebb 300 percnyi kötelező foglalkozáson vesznek részt.

A központi kerettanterv alapján engedélyezett 2x10 %-nyi szabadon felhasználható időkeretet mind az öt intézmény egységesen kompetencia-, attitűd-, ismeret- és értékfejlesztő foglalkozásokra fordítja.

3. Kötelező foglalkozások

Az alternatív kerettantervben megjelenített tananyagtartalmak teljes egészében lefedik a NAT-ban megjelenő műveltségi területeket a tantárgyak tartalmát és tantárgyi minimumát.

Az alternatív kerettanterv szerkezete, felépítése

A törzsszöveg

Az alternatív kerettanterv törzse mindössze 36 oldalnyi, jól áttekinthető szerkezetű. Ebben a szűkre szabott, nagyon informatív részben olvashatjuk mindazokat a gondolatokat, elveket és eljárásokat, melyeket a tantervet benyújtó öt iskola mindegyike magáénak vall:

1. Az alternatív iskolák sajátosságai
2. Nevelés-és oktatásszervezés
3. Célok, feladatok
4. Fejlesztési területek – nevelési célok
5. Kulcskompetenciák, kompetenciafejlesztés
6. Egységesség és differenciálás
7. Tantárgyi struktúra és óraszámok
8. Felhasználható és ajánlott módszertan
9. Az értékelési rendszer keretei
 - a. Az értékelés viszonyítási alapjai
 - b. A pedagógus szerepe az értékelés folyamatában
 - c. Az értékelési rendszer megvalósulási formái
 - i. Szóbeli értékelés
 - ii. Tanévközi írásbeli visszajelzések
 - iii. Félévi és tanév végi értékelések
 - iv. Érdemjegyek megjelenése az értékelésben
 - d. A bizonyítványok kötelező formai elemei
10. Pedagógus szerepek betöltésének kritériumai
 - a. A pedagógustestület közös szemléletének alapja
 - b. Pedagógus alkalmazásának feltételei
 - c. Elfogadott pedagógus szakképesítések
 - d. Belső képzések
11. Az alternatív iskolák minőségbiztosítása

Az alternatív iskolák minőségpolitikája

- a. Küldetés
- b. Értékek
- c. Célok
- d. Feladatrendszer, folyamatok

e. Intézményi önértékelési és mérési - értékelési rendszer működtetése

f. Minőségfejlesztési rendszer kiépítése és működtetése.

A mellékletek

A tárgyalt alternatív kerettantervben a mellékletek nem csupán az általában megszokott száraz adatokat, felsorolásokat tartalmazznak, hanem fontos eligazítással szolgálnak azt illetően, hogyan is kell értelmezni és használni az alkotók által átfogalmazott, kibővített, de alapjában véve a központi kerettanterveket idéző tantárgyi tematikákat.

Itt kapunk áttekintést azokról a speciális foglalkozásokról, melyek mind az öt iskolában jelen vannak (pl: projekt, beszélgetőkör, témanap, stb.) és azokról is, melyek csak egyes intézményekre jellemzők, mint pl. a **Humánus** iskola *Cikluszárója* vagy a *Kincskereső órája*.

A tanterv mellékletei a következők:

1. sz. melléklet: A tantárgyi tematikák részletezéséről
2. sz. melléklet: A tantárgyi tematikában megjelenő speciális foglalkozások megnevezései és leírásai
3. sz. melléklet: A tantárgyi tematikában használt rövidítések
4. sz. melléklet: Az alkotók támogató nyilatkozata
5. sz. melléklet: A tantárgyi tematikák részletezése.

Az alkotók tapasztalatai

Az alternatív kerettanterv alkotói valamennyien sajátjuknak érzik a megszületett kerettantervet, ugyanakkor meggyőződésük, hogy egyedül egyikük sem tudta volna létrehozni azt.

A közös munka során kialakult eleven szakmai kapcsolatot a munka természetes velejárójának tekintik, ugyanakkor rendkívüli értéknek tartják.

Az alkotó folyamatban megtapasztalták, hogy a *tudatosság változtat*: azzal, hogy tudatos figyelemmel fordultak a szociális kompetenciák fejlesztése felé, az valóban nagyobb hangsúlyt is kapott iskoláikban, noha eddig is kiemelten, de nem ennyire tudatosan kezelték ezt a feladatot. A saját maguk által írt alternatív kerettanterv további belső innovációkat generált a szervezetekben.

Nemcsak az alternatív kerettanterv létrehozásának alkotói folyama által, hanem az elkészült kerettanterv alkalmazásával is érezhetően nőtt a szervezetek tudatossága. A szabadság megmaradt, ugyanakkor azzal, hogy rögzíteni, dokumentálni kell, ami történik, a pedagógus jobban átgondolja az addig talán ösztönösen működtetett folyamatokat.

Az alternatív kerettanterv iránt máris nagy érdeklődés mutatkozik. Több, iskolaalapítás gondolatával kacérkodó társaság véli megtalálni benne a saját elképzeléseik kereteit és működő iskolák is szívesen alkalmaznák. Amikor az öt iskola számba vette, mi is az, ami összeköti, szövetségessé teheti őket, a következőket találta:

- Humanisztikus alapelvek
- Tanuló- és nem tanulásközpontú iskolák
- Szöveges értékelés
- Reformpedagógiai módszerek, tanulásszervezés
- Önfejlesztő programok, rendszeres műhelymunka
- Kompetenciaalapú oktatás, komplex tantárgyak, foglalkozások, projektek

A fentiek alapján úgy tűnik, ezek nem csupán a jelen alternatív kerettantervet kidolgozó öt intézmény jellemzői, hanem sok más iskola is magáénak vallhatja azokat. És éppen ezek azok, melyek szűknek érzik a központilag kijelölt kereteket.

Kerényi Mari